

Kulturnämnden, utbildningsnämnden

Datum:
2024.10.15Diarienummer:
KTN-2024-00616-1

Plan

Handläggare:
Annika Strömberg, Katarina Håkansson

Biblioteksplan för Uppsala kommun 2025-2029

Inledning

Enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801) ska kommuner anta en biblioteksplan för sin verksamhet på biblioteksområdet. Planen ska omfatta den biblioteksverksamhet som kommunen bedriver som huvudman. Biblioteksplanen omfattar folkbibliotek och skolbibliotek i Uppsala kommun och ger vägledning för den strategiska utvecklingen under åren 2025–2029. Planen kan läsas och användas av den som vill förstå, använda, ställa krav på eller samarbeta med folk- och skolbiblioteken i Uppsala kommun.

Biblioteksplanen utgår även från nationella styrdokument som bibliotekslag, skollag (2010:800) och läroplaner, Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, funktionsrättskonventionen samt FN:s konvention om barnets rättigheter, nationella mål för litteratur och läsfrämjande, UNESCO:s folkbiblioteksmanifest, Agenda 2030, den nationella biblioteksstrategin samt handlingsprogram för läsfrämjande.

Biblioteksplanen bygger på omvärldsanalyser, tidigare genomförda undersökningar bland andra en genomlysning av folkbiblioteksverksamheten samt dialoger med prioriterade målgrupper. Biblioteksplanen beaktar målen i kommunens övergripande styrdokument Mål och budget, de båda nämndernas verksamhetsplaner samt övriga kommunala styrdokument.

Biblioteksplanen har tagits fram av kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen i gemensam beredning med utbildningsförvaltningen. Kulturnämnden och utbildningsnämnden fattar beslut om planen.

Planen ska efter antagande i de båda nämnderna implementeras, utvärderas och följas upp inom kommunen av respektive förvaltning och nämnd. Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen ansvarar för att planen kommuniceras internt inom kommunen samt till allmänheten via kommunens kanaler för informationsspridning.

Denna biblioteksplan ersätter Uppsala kommuns biblioteksplan för perioden 2018–2023.

Beskrivning av biblioteksverksamheten i Uppsala kommun

Uppsala kommun har tretton fysiska folkbibliotek varav tre finns i kommunens kulturhus i stadsdelarna Gottsunda, Stenhagen och Sävja. Övriga bibliotek finns i Almunge, Björklinge, Bälinge, Eriksberg (tillfälligt stängt på grund av renovering), Gränbystaden, Rosendal, Salabacke (Brantingsbiblioteket tillfälligt stängt på grund av renovering), Storvreta, Vattholma samt Stadsbiblioteket i centrala Uppsala. Biblioteken i Björklinge, Bälinge och Vattholma samt biblioteket i Rosendal är Meröppna. Meröppet innebär att låntagare kan använda biblioteket utan att personal finns på plats vilket ger utökad tillgång till både medier och lokaler.

I stadsdelarna Gottsunda, Stenhagen och Sävja finns ett nära samarbete mellan folkbiblioteken och kommunens kulturhus och de ingår i samma organisation. Kulturhusen och biblioteken i hela kommunen utgör lokala nav för kulturopplevelser och möten som främjar upplevelser och integration. Stadsbiblioteket har en unik roll inom folkbiblioteksverksamheten med en omfattande verksamhet riktad till alla prioriterade målgrupper.

För att möta människor där de är och nå ut med folkbiblioteksverksamheten har Uppsala kommun en omfattande uppsökande verksamhet både i staden och på landsbygden. Uppsala är en stor landsbygdskommun och därför finns uppsökande verksamhet via två biblioteksbussar. Bussarna ger service till äldreboenden, enskilda låntagare samt på hållplatser på landsbygden. Under kvällstid finns hållplatser i prioriterade tätorter på landsbygden samt vid servicenoder och mindre orter. Biblioteksbussarna uppsöker även förskolor.

Biblioteksverksamheten har även flera bibliotekscyklar och bedriver utåtriktad verksamhet på bland annat mässor, event, idrottsplatser, badplatser, parker och utanför förskolor vilket tillgängliggör bibliotekets verksamhet för fler.

För personer som har svårt att ta sig till biblioteken finns biblioteksservice till bostaden via Boken kommer. Inom verksamheten Kultur i vård och omsorg erbjuds kulturprogram och aktiviteter till äldreomsorg, vuxna inom socialpsykiatri samt vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar. Biblioteksservice finns även digitalt.

I grundskolan finns skillnader i hur skolbiblioteksverksamheten är utformad i olika skolor. Några skolor har en skolbiblioteksverksamhet som bedrivs både i och utanför skolbiblioteket under hela skoldagen. Skolbiblioteket och skolbibliotekarien/skolbiblioteksansvarig är där en integrerad del av skolans verksamhet. På andra skolor är skolbiblioteksverksamheten mer begränsad, både vad gäller lokalutrymme och bemanning. Det kan till exempel handla om mindre skolor på landsbygden.

Alla kommunala grundskolor omfattas idag av en överenskommelse som ger tillgång till utökad service från folkbiblioteken. Den ger skolorna möjlighet att besöka folkbiblioteket eller att några gånger per år få besök av biblioteksbus. Även fristående skolor i kommunen har möjlighet att teckna en överenskommelse om utökad biblioteksservice. Den utökade biblioteksservicen fungerar som ett komplement till skolbiblioteken och är viktig för de skolor som har en mer begränsad egen verksamhet.

I alla kommunala gymnasieskolor finns lokaler för skolbibliotek med ett brett utbud av litteratur, media, studieplatser och utbildade bibliotekarier som bistår elever och personal i arbetet med elevernas måluppfyllelse.

Det finns ett samarbete mellan folkbiblioteken och vissa förskolor kring projekt som bedrivs med stöd av statliga medel för att stimulera språkutveckling och läslust.

De kommunala biblioteksverksamheternas uppdrag och roll i samhället

Uppsala kommuns befolkning förväntas öka till cirka 320 000 invånare fram till år 2050. Folkökningen beräknas ske i alla åldrar. Nya stadsdelar växer fram och befintliga omdanas. Uppsala kommun befinner sig i en expansiv region.

Mängden information i samhället är omfattande och den snabba digitala utvecklingen har stor påverkan på samhällsutvecklingen. I en föränderlig omvärld finns ett ökat behov av tillgång till kunskap och information. Ett demokratiskt samhälle förutsätter att människor har fri tillgång till information samt förmåga att ta del av den för att inte riskera att hamna i ett utanförskap. Därför är det viktigt att folkbiblioteken fortsätter erbjuda fri tillgång till medier och digital infrastruktur.

De stora utmaningarna som finns i samhället med klimatförändringar, krig i vår omvärld, social segregation och psykisk ohälsa påverkar även biblioteksverksamheten. För att klara utmaningarna och möta behoven krävs samarbetsförmåga, flexibilitet och nytänkande inom biblioteksverksamheten. Folkbiblioteken ska vara trygga mötesplatser där människor kan få information och vägledning om allvarliga händelser inträffar i samhället. Folkbiblioteken ska tillsammans med kulturhusen vara fortsatt relevanta i stadsdelar med många olika behov och utmaningar. Invånarna ska ses som aktiva medskapare i verksamheten.

Bibliotekslagen fastställer att folkbibliotek ska bidra till demokrati och kunskapsspridning i samhället. Enligt bibliotekslagen ska folkbiblioteken vara tillgängliga för alla, oavsett ålder och bakgrund. Särskilt fokus ska ägnas fyra prioriterade målgrupper: personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter, personer med annat modersmål än svenska samt barn och unga. Dessa prioriterade målgrupper ska alltid uppmärksammas inom biblioteksverksamheten. I Uppsala kommun är även äldre en prioriterad målgrupp.

Det är viktigt att läsa för att kunna vara delaktig i ett demokratiskt samhälle. Det kan också vara lustfyllt att läsa, och det kan till och med vara livsommelvänt. Oavsett om människor tar del av verksamheten genom de fysiska folk- och/eller skolbiblioteken, den uppsökande verksamheten eller digitalt, arbetar biblioteken aktivt med att stärka demokrati genom att främja fri åsiktsbildning, läsande och språkutveckling, kunskapsförmedling och bildning.

Läsförmågan hos barn och unga försämras successivt och skiljer sig även åt mellan könen enligt PISA-undersökningar. Att känna läslust bidrar till ökad läsförmåga. Skolbiblioteken har en central roll i skolans arbete med elevernas informationskompetens, läskompetens och utgör dessutom en plats för elever att studera, läsa för nöjes skull eller bara vara.

Folk- och skolbiblioteken kan utifrån respektive lagstadgade krav bidra till att uppfylla kommunens övergripande mål som syftar till att bryta segregationen, öka tryggheten, skapa en hållbar utveckling, jämlika livsvillkor och jämlik skola, en meningsfull fritid för barn och unga, stärka äldres digitala inkludering och att få fler personer i arbete.

Utifrån uppdrag enligt bibliotekslag, skollag och kommunala mål och uppdrag, analys av omvärld och behov i Uppsala kommun lyfts följande fem prioriterade områden fram i biblioteksplanen:

- Folkbiblioteksverksamheten ska bidra till ett demokratiskt samhälle
- Folkbiblioteksverksamheten ska främja läsning och upplevelser
- Folkbiblioteksverksamheten ska vara tillgänglig för alla
- Folkbibliotek, förskolor och skolor ska stärka samverkan med varandra
- Skolbiblioteket ska vara ett pedagogiskt stöd i arbetet för en likvärdig skola

Prioriteringar för biblioteksverksamheten i Uppsala kommun

1 Folkbiblioteksverksamheten ska bidra till ett demokratiskt samhälle

Folkbiblioteksuppdraget

Folkbiblioteken har ett lagstadgat uppdrag att främja ett demokratiskt samhälle genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Folkbiblioteken ska erbjuda gratis tillgång till en allsidig biblioteksverksamhet med platser för möten, medier, programverksamhet och digital infrastruktur. Detta för att ge Uppsala kommuns invånare förutsättningar att delta i det demokratiska samtalet på lika villkor, vilket är särskilt angeläget i en tid präglad av desinformation.

Folkbiblioteksverksamheten ska vara tillgänglig och inkluderande för att främja möten, integration och hälsa, livslångt lärande och därmed bidra till ett hållbart samhälle. Genom att erbjuda offentliga mötesplatser i samhället kan människor med olika ålder, bakgrund och perspektiv mötas. På så sätt bidrar biblioteken till fri åsiktsbildning, kritiskt tänkande, engagemang, bildning och ett informerat samhälle.

Enligt bibliotekslagen ska folkbibliotekens utbud präglas av allsidighet och kvalitet. Folkbiblioteksverksamheten ska stå fri i relation till religion och politik och stödja och värna det fria ordet, vilket är grundläggande i en fungerande demokrati. Verksamheten ska omfattas av principen om armlängds avstånd och ska stå emot utmaningar relaterade till otillbörlig påverkan och censur på verksamhetens innehåll och medier. Grunden för medieurvalen ska vara personalens kompetens i kombination med de prioriterade målgruppernas behov och besökares efterfrågan.

Genom tillgänglighet och opartiskhet bidrar folkbiblioteken till att stärka samhällets motståndskraft och spelar en viktig roll i tider av kris. Biblioteksverksamheten ska ha god handlingskraft och krisberedskap i samband med stora och omvälvande händelser lokalt eller i en större omvärld. Folkbiblioteken fyller en funktion inom totalförsvarets civila del och ska värna tillgången till faktabaserad och trovärdig information i såväl fredstida normallägen som vid fredstida krissituation.

Samarbeten med andra aktörer och civilsamhället kan bidra till att uppfylla interna och gemensamma mål. Fler nationella och internationella samarbeten underlättar för verksamheten att få nya perspektiv och utvecklas.

Folkbiblioteksverksamheten ska prioritera att:

- Sätta frågor i sammanhang, belysa aktuella och relevanta samhällsfrågor och göra urval, för att med utgångspunkt i bibliotekens medier, program, aktiviteter och övrig verksamhet ge perspektiv på dåtid, samtid och framtid.
- Stärka den digitala kompetensen och inkluderingen i samhället.
- Erbjudna neutrala platser för möten, läsning, reflektion, utbyte av tankar och samtal.
- Upprätthålla verksamheten i så hög grad som möjligt även om olika former av driftsstörningar inträffar.

2 Folkbiblioteksverksamheten ska främja läsning och upplevelser

Folkbiblioteksuppdraget

Biblioteken öppnar vägar till litteratur, stärker läsarens självförtroende och läsaridentitet och bidrar till att människor utvecklar sina språk. Folkbiblioteksverksamheten i Uppsala kommun har en unik och central roll som läsfrämjande aktör och ska enligt lag främja litteraturens ställning, främja läsning och skapa meningsfulla upplevelser.

Genom ett strategiskt läsfrämjande arbete erbjuder biblioteksverksamheten läs- och litteraturfrämjande mötesplatser, verksamheter, program, böcker och andra medier utifrån förståelse om att läsning har förändringspotential för individen såväl som för hela samhället.

Folkbiblioteken ska vidareutveckla den läsfrämjande verksamheten för alla åldrar och anpassa verksamheten utifrån människors olika förutsättningar och behov. Verksamheten ska bedrivas utifrån lyhördhet för behoven och för vilka former, kanaler och metoder som ger bäst effekt. Särskild uppmärksamhet ska ägnas de prioriterade målgrupperna och läsfrämjande verksamhet riktad till barn och unga under deras fria tid är extra prioriterad.

De nationella minoriteternas rättigheter till sina språk och kulturer ska lyftas inom verksamheten. Uppsala kommun är finskt förvaltningsområde vilket ska avspeglas i verksamheten.

Även inom folkbibliotekens läsfrämjande arbete är samarbeten en viktig komponent. Folkbiblioteken i Uppsala ska utveckla samarbeten med civilsamhället, det fria kulturlivet och med andra förvaltningar inom kommunen samt med barn och unga.

Folkbiblioteksverksamheten ska prioritera att:

- Identifiera och ta bort hinder för läsning.
- Utveckla det strategiskt läsfrämjande arbetet.
- Ge fler möjligheter till en konstnärlig upplevelse genom litteratur.
- Öka tillgången till en mångfald av litteratur på olika språk, i olika format, för olika åldrar och bidra till att människor kan utveckla sina språk.
- Arbeta med att utjämna skillnader i läsvanor mellan könen.

3 Folkbiblioteksverksamheten ska vara tillgänglig för alla

Folkbiblioteksuppdraget

Folkbiblioteken i Uppsala kommun ska vara tillgängliga för alla och anpassade efter användarens behov. För att främja jämlik tillgång till biblioteksservice i samhället ska folkbiblioteken i kommunen vara strategiskt placerade och finnas på platser där människor bor, på platser där människor möts och på platser som många människor kan ta sig till. Folkbiblioteksverksamheten behöver också arbeta uppsökande.

För att kunna möta behoven i samhället måste verksamheten vara flexibel och välkomna innovation och nyskapande. Folkbiblioteksverksamheten ska vara tillgänglig och anpassad efter användarnas behov och olika förutsättningar, med särskilt fokus på prioriterade målgrupper. Barns och ungas inflytande är centralt för verksamheten i enlighet med Barnkonventionen.

Genom att värna rättigheterna för målgrupperna bidrar biblioteken till en inkluderande och jämlik samhällsutveckling.

Folkbiblioteksverksamheten ska prioritera att:

- Främja jämlik tillgång till biblioteksverksamhet i kommunen.
- Erbjuder en välkomnande, innovativ, relevant, tillgänglig och trygg verksamhet som beaktar användarnas behov fritt från diskriminering.
- Fördjupa arbetet med utvecklingen av metoder för inflytande och delaktighet med alla användare. Barns och ungas behov och inflytande ska vara särskilt prioriterat.
- Erbjuder anpassade medier i olika format som är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.
- Fortsätta utveckla verksamheten för och med personer med funktionsnedsättningar.

4 Folkbibliotek, förskolor och skolor ska stärka samverkan med varandra

Ett av folkbibliotekens, skolans och förskolans främsta gemensamma uppdrag är att främja läsning. Här kan folk- och skolbibliotek bidra genom insatser för att utveckla såväl läsförmåga, läsförståelse och inte minst läslust och intresse för läsning.

Folkbibliotekets uppdrag är kopplat till den fria tiden och skolbibliotekets uppdrag är kopplat till undervisningen. Båda fyller en viktig roll inom sitt sammanhang och kan genom samverkan ytterligare förstärka varandras måluppfyllelse.

Inom samverkan ska följande prioriteras:

- Inrätta ett strategiskt samverkansforum för biblioteksfrågor på förvaltningsledningsnivå. Forumet ska omhänderta principiellt viktiga frågor och säkerställa att det finns en kanal för dialog och samverkan vid till exempel ansökningar om externt stöd som berör båda nämndernas verksamhet.
- Stärka samverkan för att säkerställa att alla elever har tillgång till bemannade skolbibliotek i syfte att främja elevernas läsande.

- Fördjupa samverkan, med fokus på läsfrämjande, mellan folkbibliotek och förskolor. Förvaltningarna ska föra dialog om fortsatta gemensamma prioriteringar utifrån tillgängliga resurser.
- Inom ramen för samverkan bidra till jämlik tillgång till biblioteksverksamhet samt öka jämställdheten i läslust och läsintresse.

5 Skolbiblioteket ska vara ett pedagogiskt stöd i arbetet för en likvärdig skola

Skolbiblioteket har en viktig pedagogisk uppgift i att stödja och bidra till elevers lärande i många ämnen. Att kunna läsa, skriva och ha digital kompetens är en förutsättning för lärande, en demokratisk rättighet och viktigt för att kunna vara en aktiv samhällsmedborgare.

För att utveckla barnens och elevernas språk krävs möten med litteratur, högläsning och berättande i olika former i kreativa och inspirerande läsmiljöer. Förutsättningar behöver skapas för att förskolor och skolor ska kunna stärka de nationella minoritetsspråken och stödja flerspråkighet hos barn och elever med annat modersmål än svenska.

Som framgår ovan har olika skolor olika förutsättningar och olika utbyggd biblioteksverksamhet. Från den 1 juli 2025 kommer en ny lagstiftning för skolbiblioteken att träda i kraft.

I den nya lagstiftningen anges bland annat att med skolbibliotek ska avses en samlad, gemensam och ordnad verksamhet med ett allsidigt och målgruppsanpassat utbud av analoga och digitala medier som ställs till lärarnas och elevernas förfogande för att användas som en resurs i undervisningen. Utöver de ändamål som anges i bibliotekslagen (2013:801) ska ett skolbibliotek främja elevernas läsande och medie- och informationskunnighet.

Elever ska som huvudregel ha tillgång till skolbibliotek på den egna skolenheten. Om det finns särskilda skäl, kan skolbiblioteket i stället få tillhandahållas på en annan av huvudmannens skolenheter eller, om det är fråga om en kommunal huvudman, på kommunens folkbibliotek. Skolbiblioteken ska vara bemannade i sådan utsträckning att ändamålen med skolbibliotek uppnås.

Den nya lagstiftningen anger också att det i biblioteksplanen ska preciseras hur ändamålet med skolbiblioteken uppnås. Det inbegriper också bemanningen av biblioteken.

Detta betyder att det nu behöver inledas ett arbete för att utveckla och anpassa skolbiblioteksverksamheten i Uppsala kommun till den nya lagstiftningen.

Inom skolbiblioteksverksamheten ska följande prioriteras:

- ***Utveckling för framtidens skolbibliotek***

Ett utvecklingsarbete ska initieras för att skolbiblioteken framöver ska ha den roll och den kvalitet som den kommande lagstiftningen kräver. I detta arbete ingår bland annat följande punkter.

- Organisera för bemanning i skolbiblioteken. En utredning ska göras om organisering och ansvarsfördelning inom kommunen för att ge mest nytta för barn och unga.
- Ta fram former för hur skolbiblioteksverksamheten systematiskt planeras, följs upp och utvecklas.
- Ta fram verksamhetsnära mål för skolbiblioteksverksamheten